

Василије Ј. Милић, НОВАЦ, КРЕДИТ И БАНКЕ ЦРНЕ ГОРЕ
(До краја XX вијека), Историјски институт Црне Горе,
Подгорица 2001, стр. 410

За кратко вријеме поново се сусријећемо са Василијем Ј. Милићем. Неуморни стваралац се огласио новом књигом. Овом приликом, као и раније, Милић пише о једној економској теми која је у једном свом дијелу недовољно истражена, а у другом дијелу уопште није обрађивана, али која је као цјелина веома значајна за једну државну заједницу и њен економски и политички развој. Без научних титула, али са знањем једног искусног стручњака који је читав свој радни вијек провео у једној значајној друштвено-економској области као што је банкарство и финансије, Милић се прихватио једног тешког задатка да у једном дугом вишевијековном периоду, континуирано и аналитички, прикаже развој и значај новца, кредита и банака за цивилизацијско кретање на простору данашње Црне Горе и њене државне заједнице. У том свом послу, одмах да кажемо, Милић је направио значајан искорак и сасвим оправдао очекивања која наука поставља и тражи у обради оваквих и сличних тема. Ова обрада ове теме вођена је сигурном и већ искусном руком једног стручњака који је свестраном анализом дошао до резултата који показују да новац и институције које се њиме баве и управљају има не само одређену цијену на тржишту као роба већ и веома значајну и незамјениву улогу у развоју друштва, од-

носно државе. Новац, увијек интересантан и за најобичнијег грађанина, без којег му нема живота, а живота опет нема без рада, био је и остао је такође од великог значаја и за све облике друштвено-економске заједнице и државне организације. Тај еквивалент за робу толико је урезан у људску свијест да је неке снажно покретао и подстицао на велика стваралаштва, а неке на велика недјела и уништавања. Није, стога, чудно што су многи филозофи, књижевници и умјетници, а и сам народ у својим причама, у својим дјелима, дали овом "чудотворцу" огромну снагу, која мијења не само живот појединаца већ и природу и друштво у прогресивном правцу, наравно - ако се добро и корисно употријеби.

Према томе, новац јесте снага и покретач друштвеног развоја, али његова снага извире из људске снаге и њених интелектуалних, физичких и других облика ангажовања и дјеловања, па је тако у преносном значењу симбол човјековог рада и стваралаштва.

Новац и институције које га прате значајан је сегмент економске историје људског друштва. Враћање и интересовање наших стваралаца: историчара, економиста, правника, социолога и других који проучавају прошлост и садашњост оним свакодневним питањима "la vie quotidienne" у минулом времену, веома је потребно, посебно

стога што смо до сада били окренути само политичкој историји и што долазимо до сазнања да само обрадом свих дисциплина историјске науке можемо доћи до потпуније и реалније слике о нашој даљој и ближој прошлости и на тај начин помоћи бољем сагледавању наше будућности.

Аутор овог рада конципирао је своје дјело тако да оно, осим новца и његове улоге у развоју друштва уопште, садржи настанак и развој банкарских установа, кредита и зајмова од њихове прве појаве у људској цивилизацији па преко првих претеча црногорске државе - дукљанске и зетске, а затим црногорске државе периода владавине Петровића, Црне Горе између два свјетска рата, Народне републике и Социјалистичке Републике Црне Горе до данашње Републике Црне Горе. Тај веома дуг период аутор је подијелио у два дијела и смјестио у дванаест поглавља. Тај новац, домаћи и страни, који је циркулисао или кован на данашњој територији Црне Горе од 168. године п.н.е. у Рисну па до њемачке марке и сада ЕУРА - имао је и има значајну улогу у целокупном друштвено-економском развоју државног ентитета на овом простору. Период владавине историје Петровића достигао је на овом плану највећи домет ковањем свог властитог новца перпера 28. августа 1906. године.

Црна Гора је у то вријеме, што је мање познато, постала чланица Латинске ковничке уније основане 1865. године, на основу међународног споразума шест европских држава. Унија се заснивала на биметалистичком систему и њен рад је трајао све до 1926. године.

Све ово говори да је црногорска држава у вријеме краља Николе I Петровића снажно била утемељена у овдашњој Европи, не само својим чланством у разним њеним тијелима и организацијама већ и настојањем да примијени њена демократска и економска достигнућа.

Пратећи тако историјске коријене

црногорске државности, Милић прати и њен новац, који је један од атрибута те државности.

Држава и новац се не могу раздвајати, они су уско повезани и чине једну цјелину, слично као нераздвојни сијамски близанци, јер ако их покушате раздвојити уништавате и једног и другог, јер држава без новца пропада и нестаје. Схватајући ту чињеницу, Милић посебно указује на државност и државу и у тој корелацији државе и новца истиче њихове заједничке вриједности. Ти историјски коријени, како каже Милић, дубоко су усађени у дукљанско краљевство да би се посебно развили у јаким стаблом у Краљевини Црној Гори Николе I Петровића Његоша, када Црна Гора постаје 27. независна држава свијета. Стварањем Европске уније дошло је, ево, и до стварања њене заједничке валуте ЕУРА, који је од 1. јануара ове године постао заједничка монета 12 земаља ове уније.

Црна Гора, мада још незванично самостална држава, имала је привилегију да поменутог датума уведе и користи заједнички европски новац и повољности које он доноси.

Анализом општег и посебног Милић је указао у свом дјелу и на значајна економска и друштвена питања која су у појединим временским етапама била од животног значаја за Црну Гору. Указујући на нерјешавање црногорског економског питања између два свјетска рата, аутор подастире бројне аргументе који говоре о потпуној запуштености и небризи централне власти у Београду о Црној Гори и њеном народу. Аутор затим с правом закључује да Црна Гора не само да није добила оно што јој је обећано приликом стварања југословенске државе 1918. године већ да није било ријешено ни једно њено најосновније питање. У току свог живота од 22 године у Краљевини Југославији, Црна Гора је остала најзаостаблија покрајина те заједнице. Дакле, остала је на истом, посљедњем мјесту, на љествици развоја тадашњих југосло-

венских покрајина. Таквим односом Београда према Црној Гори незадовољан и разочаран био је црногорски народ. Но, не само он, већ такво осјећање имали су и најжешћи протагонисти безусловног уједињења који су разочарани напустили своје дотадашње идеале о заједничкој држави и постајали заговорници и борци самосталне и суверене државе Црне Горе.

У шесточлавној југословенској федерацији Црна Гора је најбоље остварила своја политичка и економска права, па је у периоду од 47 година заједно са другим чланицама југословенске федерације постигла значајан ниво свог економског развоја, највиши у својој историји.

У периоду 1948-1990. године укупни друштвени производ се кретао у Црној Гори просјечно годишње 4,2%, што је изазвало кретање друштвеног производа по становнику од 2,9%. Основна средства друштвене привреде Црне Горе у раздобљу 1952-1990. године порасла су за 45,2 пута, или просјечно годишње 10,6%. Индустијска производња у периоду 1947-1990. године повећана је за 123 пута, или просјечно годишње 11,6%, што је представљало највеће повећање у тадашњој југословенској заједници. Индустија је, дакле, постала водећа привредна грана у Црној Гори.

Најбољи показатељ тог економског развоја и просперитета је свакако пораст реалног друштвеног производа "per capita" на 2.508 USD у 1986. или по куповној моћи на преко 4.000 USD. То је Црну Гору приближавало средње развијеним земљама свијета.

Трећи живот у Југославији, али сада само са Србијом, донио је Црној Гори потпуни суноврат. Распад СФРЈ, а затим рат у Хрватској, Босни и Херцеговини и рат са НАТО алијансом, санкције Савјета безбједности и Ев-

ропске уније, незапамћена хиперинфлација, пљачка старе девизне штедње и народа уопште, имали су веома негативан утицај не само на привреду Црне Горе већ и на живот њених грађана. Најбољи показатељ тог економског и социјалног суноврата јесте опет реални друштвени производ по глави становника који је у 1993. години износио свега 830 USD, или једну трећину достигнутог друштвеног производа из 1989. године. Тада је друштвени производ враћен на стање из 1965. године. Тако је Црна Гора по овом основу дошла на ниво најсиромашнијих земаља свијета.

Послије ових егзактних показатеља о животу Црне Горе у три Југославије, аутор се с правом пита - да ли има више потребе, посебно у двочлавној федерацији, која је увијек нестабилна како политички тако и економски, да Црна Гора у њој продужава своју агонију. С друге стране, период постојања треће Југославије у којем је Црна Гора, осамостаљујући се, стварајући своје органе и институције и преузимајући послове федерације, показала да може самостално да егзистира и да радом својих грађана и својим привредним и другим ресурсима обезбједи себи просперитетан и демократски развој у широј заједници каква је Европска унија.

Све ово што смо констатовали о овом раду Милић је фундаирао на научној и стручној литератури и одговарајућој архивској грађи. Рад је обогатио прилозима који помажу кориснику да читањем аутентичних докумената прошири своја сазнања о појединим актуелним питањима.

Овом и претходном књигом "Јавне финансије у Црној Гори" Милић је дао допринос даљем изучавању ове значајне економске области који ће бити од користи за економску историју Црне Горе која још није написана.

Др Бранислав Маровић